

Анатолій ПАВКО,
доктор історичних наук, професор

ЕТНОКУЛЬТУРОЗНАВСТВО — НОВИЙ НАПРЯМ СОЦІОГУМАНІТАРНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Важливою гуманітарною складовою державотворчих процесів, які досить динамічно, хоч нерідко й суперечливо, розгортаються на сучасному етапі в Україні, є невинне посилення впливу загальнолюдських і національних культурних цінностей, вітчизняної соціальної та духовної спадщини на вироблення оптимальної моделі трансформації та цивілізаційного розвитку українського суспільства.

Глибинне осмислення сенсу культури як інтегрального суспільного феномену, важливого засобу національного самопізнання неможливе без з'ясування питань про співвідношення культури й етнічності в суспільстві, усвідомлення значення культурної сфери життя нації в становленні та функціонуванні етносів. Тому дослідження різних аспектів етнокультурного розвитку українського соціуму має науково-пізнавальне, світоглядне і прикладне значення.

Переконаливим свідченням глибокого, неупередженого аналізу науковою спільнотою етнокультурної форми суспільного розвитку в контексті життєдіяльності людини та нації, функціонування національної культури стало видання на початку 2013 р. «Української етнокультурологічної енциклопедії» у п'яти томах. Вихід у світ цієї без перебільшення фундаментальної, непересічної наукової праці викликав значний резонанс у державницько-політичних, наукових, культурно-освітніх колах нашої держави, засвідчив інституювання нового напрямку соціогуманітарних знань — етнокультурознавства.

Зазначимо, що цей інноваційний за змістом та формою науково-дослідний проєкт був розроблений і втілений у життя Національною академією мистецтв України, Національною академією керівних кадрів культури і мистецтв та Інститутом культурології НАМ України. До складу численного авторського колективу енциклопедичної праці було залучено біля трьохсот авторитетних і добре відомих у нашій країні вчених з академічних інститутів НАН України, провідних вищих вітчизняних навчальних закладів.

Керівники авторського колективу та редакційної ради енциклопедії — В. А. Бітаєв (відповідальний редактор), Ю. П. Богущий, А. В. Чебикін і В. Г. Чернець — створили своєрідний інтелектуальний та організаційний центр з координації творчої роботи колективу науковців для дослідження етнокультурної проблематики, генерування продуктивних концептуальних ідей та новаторських підходів, вирішення всіх практичних завдань, пов'язаних з підготовкою і публікуванням енциклопедичного видання. Мозком і душею зазначеного центру стали відомі українські вчені — В. П. Андрущенко, І. Д. Безгін, М. М. Дубина, В. Г. Кремень, Л. М. Новохатько, В. Д. Сидоренко, Д. В. Табачник, Ю. С. Шемшученко, М. І. Яковлев, які увійшли до складу редакційної ради енциклопедії.

Слід зазначити, що визначальна риса багатотомної енциклопедичної праці, її принципова відмінність від попередніх вітчизняних та зарубіжних культурологічних видань полягає в тому, що в ній уперше здійснено комплексний системний аналіз понятійно-термінологічного інструментарію та новітніх концептуальних підходів до висвітлення актуальних проблем етнокультурознавства, ретельно осмислено та узагальнено різноманітний емпіричний матеріал. Саме завдяки чітко окресленим вихідним методологічним засадам розв'язання наукової проблеми в енциклопедії всебічно досліджені структурні елементи та механізми реалізації етнокультури.

Разом з тим авторським колективом конструктивно-критично проаналізовано та відповідним чином використано також ті ідеї й концепції, які відбивають особливості етнокультурних, етнополітичних, етнопсихологічних явищ і процесів в Україні та країнах ближнього зарубіжжя.

Потрібно наголосити на тому, що при підготовці енциклопедичного видання його автори спирались на творчі здобутки у вивченні вітчизняними дослідниками проблем етнокультурного розвитку. Зокрема, ще в 90-х рр. минулого століття у процесі всебічного осмислення етнополітичних аспектів державотворення в Україні було привернуто увагу наукової громадськості до актуальності етнокультурної проблематики, до гострої потреби в категоріальному та концептуальному осмисленні національних культур у системі етнонаціональних та етнополітичних відносин. Визначення та апробація теоретико-методологічного інструментарію в дослідженні проблем етнодержавності дали змогу вийти на новий рівень узагальнення провідних тенденцій і особливостей розвитку та функціонування етнокультурної сфери.

У цьому контексті варто звернути увагу на те, що автори енциклопедії, орієнтуючись на етнокультурну парадигму, розглядають культуру як складний феномен, який представники націй, етнічних спільнот мають шляхом усвідомлення, засвоєння та внутрішньої трансформації перетворити на власний світогляд. Тільки при виконанні цих умов репрезентанти народу-етносу здатні відігравати самостійну і позитивну роль у суспільному житті.

Автори рецензованого видання, творчо використовуючи культурологічний підхід, у відповідних концептуальних статтях, термінах та визначеннях переконливо показали різноманітність і своєрідність форм культурної сфери життя нації, особливості суспільної свідомості та діяльності індивідів, соціальних історичних груп у їх духовно-культурному та предметно-практичному опануванні об'єктивної дійсності.

Значення етнокультурної парадигми суспільного розвитку, яка є домінантою використаних в енциклопедії концептуальних і методологічних підходів, полягає в тому, що вона дає можливість, з одного боку, розглянути і пояснити поведінку людей через панівні в тій чи іншій культурі правила поведінки, а з іншого — відкриває шлях до розуміння етнічного забарвлення кожного феномену в культурі, сприяє осмисленню етнокультурних змін у середовищі різних національностей та соціальних груп.

Науково обґрунтованим і ефективним, на наш погляд, є використання авторами енциклопедичного видання і етнонаціональної парадигми, яка є методологічним орієнтиром для дослідження процесу утворення нації як етнокультурної спільноти. Виходячи з її сутнісних засад, нація досліджується як суверенна етнокультурна одиниця, як національна індивідуальність, психологічні та культурні ознаки якої утворюють національну цілісність, єдиний народ із власним історичним минулим, рідною мовою, антропологічними та духовними ознаками, матеріальною культурою.

Позитивною рисою енциклопедичної праці є те, що її авторський колектив здійснив у цілому вдалу спробу теоретичного осмислення та аналізу етнокультурних проблем, що мають дискусійний характер. Серед них — політико-ідеологічна доктрина державного будівництва; проблеми національної ідентичності, національної самосвідомості, національної ідеї та злагоди; особливості етнокультурних та етнопсихологічних процесів в Україні та країнах СНД.

Значну увагу приділено в енциклопедії також проблемам державної етнокультурної політики, проблемам культурної варіативності, зокрема так званим культурним синдромам, політико-правовим колізіям у галузі етнокультурних відносин та шляхам їх подолання.

Характерною особливістю зазначеного енциклопедичного видання є його виразно окреслена тематична спрямованість, яка знайшла своє втілення у структурі цієї праці. Вона складається з відповідних підрозділів (томів), змістове наповнення яких визначається висвітленням концептуальних підходів, понять відповідної етнокультурної проблеми. З інформаційно-пошукової точки зору важливим є те, що у кожному томі вміщено відповідний бібліографічний список.

У нас є підстави стверджувати, що п'ятитомне видання «Українська етнологічна енциклопедія» стане в пригоді політичним та державним діячам, науковцям, викладачам вищих навчальних закладів, студентській аудиторії, діячам культури та мистецтв, широкому загалу національно свідомих читачів, усім, хто цікавиться проблемами етнологічного дослідження — нового і перспективного наукового напрямку соціогуманітарних досліджень.

Юрій ІВАНЧЕНКО,
начальник організаційно-методичного відділу
НАМ України

МИСТЕЦТВОЗНАВЕЦЬ І МАЙСТЕР КАРИКАТУРИ

Більшість його колег-викладачів Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури вважають його за невиправного трудоголіка. Додам, що він вважається ще й невиправним ерудитом. Володимир Могилевський, кандидат мистецтвознавства, доцент Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури, член Спілки художників України, крім мистецтвознавства та викладацької роботи увесь свій вільний час присвячує графіці. У цій царині він відомий як майстер карикатури, сатиричної та журнальної графіки й виставляв свої твори на багатьох виставках різного рівня. А сам він іронічно і не без долі сарказму називає себе «робочою конячкою» біля мистецтва і мистецтвознавства. Та й справді, сотні статей, багато альбомів з його статтями, ряд книжок, зокрема «Художній метал в архітектурі Києва кінця ХІХ — початку ХХ ст.» (2000), «До історії створення ордена Ярослава Мудрого» (1999) стали бібліографічною рідкістю. Зі своїх 60-ти Володимир Могилевський 33 роки віддав роботі в рідній академії. А до цього було п'ять років навчання, праця в галузі реставрації, військова служба в уже неіснуючій країні — НДР... Та хіба тільки це? Двічі складав іспити в Художній інститут, і обидва рази безуспішно. Мріяв стати скульптором, у кращому разі — графіком, та доля розпорядилася інакше — став мистецтвознавцем. Однак малювати не покинув. У студентські роки ніхто до пуття не знав, на якому факультеті Володимир навчається — графічному, театрално-декораційному, реставраційному чи живописному, але тільки не на мистецтвознавчому. Він пояснює це тим, що більше товаришував «з творцями». До графіків ходив після занять на вечірній рисунок, з живописцями — на пленерні етюди, особливо цікаво було з реставраторами. Але й занять з фаху не пропускав. Не обходилося без курйозів. Володимир Могилевський згадує, як поїхав з групою студентів на творчу практику в Прибалтику. А це ж була тоді справжня Європа, не те що Радянська Україна. От хлопці трохи захопилися «туризмом»: у Вільно сподобався університет, де бував у Йонаса Русемаса Тарас Шевченко, у Латвії — незрівнянні урбаністичні принади, зокрема картопляний шнапс, в Естонії — звісно ж, лікер «Вана Таллінн». Поки студенти поринали